

Doç.Dr.
C.Coşkun
Küçüközmen

coskun.kucukozmen@ieu.edu.tr

Savaşın kurlar

Değerli okurlar, bugünlerde ön plana çıkan konulardan biri de kur savaşları. Yani döviz kurlarının piyasa koşullarından ziyade siyasi müdahaleler yoluyla belirlenmesi politikası.

Kur savaşlarının tarihi çok eskilere kadar gidiyor. Ancak biz *Bretton Woods*(1944) sistemini milât kabul ederek başlayalım yazımıza. Bretton Woods sistemi uluslar arası para birimlerini Amerikan Dolarına endeksleyen bir anlaşma. Bu anlaşma çerçevesinde basılan her Amerikan Doları'nın altın karşılığı bulunmak zorunda.

Ne var ki bu sistem büyük ekonomiler arasındaki dengesizliklerin giderek kendini hissettirmesiyle 1970'lerin başında sekteye uğramış. Doların değeri düşürülerek altınla olan bağlantısına son verilmiş ve büyük ekonomilerin paraları ile Dolar arasında dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Bu gelişme kur savaşlarını hazırlayan süreç olmuştur. 1985 yılına gelindiğinde ABD, "paralarınızı ucuz tutuyorsunuz" diyerek Almanya ve Japonya'yı masaya davet etmiş ve "kur savaşı"ni imzalanan *Plaza Anlaşması* ile masada kazanmıştır. Neticede Japon Yeni ve Alman Markı, Dolara karşı değerlendirilmiştir.

Kur savaşları teriminin isim babası Brezilya Maliye Bakanı *Guido Mantega*. Mantega, 2010 Eylül ayında verdiği bir demeçte "şu an dünya Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeleri dezavantajlı bir konuma getiren uluslar arası bir kur savaşının içinde" diyerek kur savaşlarının varlığını resmi ağızdan telaffuz etmiş.

Değerli okurlar, günümüzde yaşananlar 1970'lerden farklı değil. Savaş yine büyükler arasında kopmakta. Başlı çekenler ABD, Çin ve Japonya. Kur savaşlarının nedeni gayet açık: Rekabetçi gücü artırmak, dünya ticaretinde daha fazla pay sahibi olmak. Açık vermemek için satmak, ne pahasına olursa olsun satmak! Ne pahasına demekten kastımız başkalarının zararına ya da durumunun kötüleşmesine rağmen bunu yapmak. Zaten savaş bu değil mi? Gerçi seyrettiğimiz filmlerde savaşın da bir etiği olduğunu görürüz ama kapitalizmin bu bağlamda bir etiği yok!

Kur savaşları neticesinde taraflardan birinin elde edeceği fayda diğerinin zararı demek. Örneğin dış ticaret ilişkisinde olan iki ülkeden biri, parasının değerini enflasyondan daha fazla düşürürse bu ülkenin ihracatı ucuzlarken diğer ülkeden yaptığı ithalat pahalılaşacak. Bu durumda dış ticaret ortağına karşı ticari bir üstünlük sağlayacak, diğeri zarara uğrayacak. Bu durum ekonomi yazınında "komşuyu yoksullaştırmak" olarak bilinmektedir.

Çok bilinen bir başka örnek ise *Big Mac Endeksi*. Bu endeks ABD'de bir hamburger fiyatını esas alarak aynı hamburgerin diğer ülkelerde hangi fiyattan satıldığını gösterir. *The Economist*'in son sayısında yayınlanan bilgilere göre hamburgerin ABD fiyatı 4.37 Dolar. Norveç'te bir hamburger 7.84 Dolar, komşusu Kanada'da ise 5.39 Dolar. Meksika'da 2.90 Dolar Çin'de 2.57, Hindistan'da ise 1.67 Dolar (ancak Hindistan'da hamburgerde kırmızı et yerine tavuk eti kullanıldığını da ifade edelim). Bu rakamlara bile bakarak hangi boyutta bir kur savaşının içinde olduğumuzu anlamak mümkün. Big Mac endeksi aslında son derece öğretici, hatta ciddi bir ders materyali. Dileyen okurlar <http://www.economist.com/content/big-mac-index> linkinden bu endeksin detaylarına ulaşabilirler.

Değerli okurlar, bugün emeğin ucuz olduğu yerler artık sanayi üretiminin vazgeçilmez üsleri haline geliyor. Gelişmiş ülkelerde emek pahalı. Mesela siz bir ürünü Amerika, İngiltere ya da Japonya'da mı üretmeyi tercih edersiniz, yoksa emeğin daha ucuz, toprağın daha bol, çevre koruma düzenlemelerinin daha az olduğu yerlerde mi? Her ne kadar cazip görünse de bu gerçek, Amerika'ya uzun vadede giderek büyüyen bir dış açık olarak yansımıştır. 2007 küresel krizinin tokadını yiyen uyanan, önünde türev ürün havasıyla şişirilmiş dev bir konut balonu bulan ABD panik halinde açıklarını kapatmaya çalıştı.

ABD açısından bunu önlemenin iki yolu vardı; ya parasını ucuzlatacak ya da ithalata vergi/kota koyacaktı. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bu tür girişimleri büyük ölçüde kurala bağladığı için vergi/kota işi kolay değildi. O zaman geriye ya parayı ucuzlatmak ya da karşı tarafta baskı yaparak parasının değerini yükseltmeye zorlaması seçenekleri kalıyordu. İlk seçenek kolay ama riskli, ikincisi ise kabul ettirilmesi kolay bir seçenek değildi. Yani karşınızdaki ülkeye bir tür "teslim ol" çağrısında bulunuyor, tehdit ediyorsunuz!

Tehdit şu: FED uygulayacağı para politikaları yoluyla doları ucuzlatabilir ve belli bir noktadan sonra tehdit gördüğü ülke ya da ülkelerin parasının değerlendirilmesine yol açabilecek bir patikaya sokabilir.

Bu tür bir tehdide maruz kalan ülke ne yapabilir? Önce güçlü bir döviz rezervine sahip olmanız gerekiyor. Mesela Çin'in döviz rezervleri 2,5 trilyon dolara yaklaşmış durumda. Ayrıca Amerikan uzun vadeli tahvillerinin %13'ü Çin resmi kurumlarında tutuluyor. Ancak ABD'nin Dolar basma lüksü nedeniyle sahip olduğu ayrıcalık Çin'in bu avantajını da uzun vadede etkisiz kılabilir. Savaş uzar gider. Nereye kadar mı? Kestirmek zor.

Korkut Boratav Hoca bir yazısında Amerikalı iktisatçı, Michael Hudson'a atıfta bulunmuş. Hudson demiş ki "-ABD bankalarını ve müşterilerini %1'in altında bir faiz maliyetiyle borçlanarak, dünyada var olan tüm tahvilleri, hisse senetlerini ve diğer varlıkları, değer artışı ve spekülasyon (arbitraja dayalı) kazanç beklentileriyle satın almaktan alıkoyan herhangi bir şey var mıdır (Kur Savaşlarının Evveliyatı, 12 Ekim 2010)"? Ne dersiniz, bir engel var mı? Bence yok! Bas parayı ya da %1'den borçlan, gez dolaş gözüne ne kestiriyorsan all ABD, çıkmaza soktuğu küresel ekonomik ve finansal sistemi yeniden düzenlemeye çalışıyor. Bunu yaparken parasal genişleme adı altında piyasaya ciddi büyüklükte para sürüyor. Bu paralar maalesef reel sektöre gitmiyor. Eğer reel sektöre gitseydi istihdam artar, üretim/tüketim artardı. Borsalar rekora koşuyorsa bu paranın nereye gittiği açık. Spekülasyon kazançlar her zaman kolay ve zahmetsizdir, bugünün rahatsız edici gerçeği maalesef budur. Yani iş dönüp dolaşım yine ekonomik temellere geliyor, kur, faiz, cari açık, sıcak para sarmalında düğümleniyor. Bu konuda risk altında bir ülkeyiz ama ekonomik dengeler çok hassas ayarlar üzerine kurulu olduğu için kimse bu noktalara değinmiyor ya da değinmek istemiyor. Bu tartışmanın anahtar kavramı döviz kurları. Bu kurlar nasıl belirlenmeli? Serbestçe piyasa tarafından mı, yoksa müdahale edilebilir sabit kur mu olmalı? Eğer ülkeler döviz kurlarına politik ya da ekonomik amaçla müdahale ediyorlarsa bunun sınırı ya da ölçütü ne olmalı? Bu soruların muhatapları genellikle dünya ekonomisinde GSYH büyüklüğü ve dış ticaret hacminde önemli paya sahip olan ülkeler. Bu çerçevede belirleyici konumda olanlar ABD, Japonya ve Çin. AB'nin durumunu, aslında içinde bulunduğu çıkmazı Ercan Kumcu Habertürk Gazetesi'nde yer alan yazısında çok güzel özetlemiş (21 Şubat 2013, Perşembe).

Türkiye bu savaşın neresinde? Bence şimdilik siperde, beklemede. Kontrollü bir değer düşürme politikası ile savaşın etkileri minimize edilmeye çalışılıyor. Bu savaşın askeri de komutanı da TCMB! Politikacılar değil! İster dama olsun, ister satranç, hamleler ve taşlar sınırlı, ya kilitlenecek, ya da birileri masayı mağlup terk edecek! Peki, sonrasında ne olacak? İşte bu nokta kehanet gerektiriyor. Kur savaşları tahvil savaşlarına dönüşebilir. Kimse kimseye tahvil yoluyla borç vermek istemeyebilir? Yani ülkeleri para politikasıyla teslim alabilirsiniz? Tek bir mermi atmadan bir ülkeyi kendi içinde savaşa sürükleyebilirsiniz!

Bugün bence korkulması gereken değer düşüşleri ya da yükselişleri değil, Doların çökmesi riskidir. *Mortgage* çöktü, ne oldu gördük. Peki, *Barry Eichengreen'in Exorbitant Privilege* kitabında sorduğu gibi dolar çökerse ne olur? Tüm bahisler iptal, kuponlar elde kalır! Yani elinizde bol miktarda kâğıt kalır, artık uçak mı yaparsınız, sobada mı yakarsınız yoksa külah yapıp içine leblebi mi koyarsınız bilemem. Değerli okurlar bir taraftan da düşünüyorum, içimizi bu kadar karartmaya gerek var mı? Tamam, kurlar da modaya uydu ve savaşıyor. Ancak, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat karşılığında ödediği her bir Dolar acaba tekrar nereye dönüyor dersiniz?